

Co to jest zabytek?

RODZAJ LEKCJI:

lekcja stacjonarna

GRUPA WIEKOWA:

szkoła podstawowa klasy 4-8

METODA PRACY:

- wykład nauczyciela,
- wspólna praca z uczniami,
- samodzielna praca,
- podsumowanie lekcji,
- praca domowa.

CZAS TRWANIA:

1 godzina lekcyjna

CELE LEKCJI:

- Uczniowie rozumieją znaczenie słowa „zabytek”, potrafią wskazać jego elementy wynikające z definicji.
- Uczniowie potrafią wskazać różne odmiany zabytków. Wiedzą również, gdzie można się zetknąć z zabytkiem.
- Uczniowie rozumieją znaczenie zabytku w kulturze i historii, obowiązek dbania o niego i zgłaszania o przypadkach jego dewastacji.

POMOCE DYDAKTYCZNE:

Zdjęcia, ewentualnie przedmioty zabytkowe (np. stare monety, biżuteria, etc.), wykaz zabytków Warszawy.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. WPROWADZENIE PRZEZ NAUCZYCIELA W TEMAT ZAJĘĆ (10 minut):

Nauczyciel wyjaśnia etymologię słowa „zabytek” oraz jego definicję ustawową i słownikową.

Nauczyciel zapisuje definicję ustawową „zabytku” na tablicy, oddzielnym kolorem zaznacza wyrazy:

nieruchomość lub rzecz ruchoma / dzieło człowieka / poprzednia epoka / wartość / społeczność¹.

Nauczyciel pyta uczniów, jak rozumieją te pojęcia, pomaga im w interpretacji i naprowadza na poprawne zrozumienie. Z racji, iż definicja ta składa się z pięciu kluczowych elementów, można posłużyć się liczeniem za pomocą dłoni i pięciu palców, co ułatwi uczniom zapamiętanie. Po wspólnej dyskusji nauczyciel prosi uczniów o zanotowanie, iż:

Zabytek to rzecz ruchoma bądź nieruchoma, stworzona przez człowieka w przeszłości, mająca wartość dla społeczności.

Ta uproszczona forma definicji zabytku jest bardziej zrozumiała dla uczniów i łatwiejsza do zapamiętania.

Na koniec tej części nauczyciel wyjaśnia, iż zabytki mogą być materialne (budynki, mosty, rzeczy ruchome) i niematerialne (nazwy, rzemiosło, zwyczaje, etc.).

2. ROZWINIĘCIE TEMATU ZAJĘĆ (15 minut):

Nauczyciel prosi uczniów o podanie przykładu zabytku, z którym się zetknęli. Koryguje odpowiedzi, jeżeli nie mieszczą się one w definicji zabytku. Pyta, czy ktoś mieszka w obiekcie zabytkowym, przechodzi obok zabytku jak idzie do szkoły, widział bądź odwiedził zabytek, etc. Nauczyciel powinien dążyć do tego, aby pokazać jak najszerszą grupę zabytków, tj. ruchome i nieruchome, w tym znane warszawskie obiekty, jak: Zamek Królewski, Łazienki Królewskie, pomnik Króla Zygmunta III Wazy, ale również obiekty mniej doniosłe, które mijamy na co dzień: budowle sakralne, stare przedwojenne kamienice, fabryki, cmentarz, zabytkowy samochód, tramwaj, park czy ogród.

Szczególnym miejscem, w którym możemy się zetknąć z zabytkiem, jest muzeum. Nauczyciel zadaje pytania: kto był w muzeum, co zobaczył, co mu się najbardziej podobało, jakiego rodzaju zabytków było najwięcej, czy można było rzeczy dotykać, czy ktoś ich pilnował, czy dużo osób zwiedzało muzeum, etc. Nauczyciel zwraca uwagę, że w muzeum znajdują się zabytki ruchome będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, środkami transportu, instrumentami muzycznymi czy wytworami sztuki ludowej i rękodzieła.

3. REKAPITULACJA (10 minut):

Nauczyciel wyjaśnia uczniom, jak ważną rolę w naszym życiu odgrywają zabytki. Są elementem dziedzictwa kulturowego będącego świadectwem tego, jak żyły poprzednie pokolenia. Tłumaczy, iż prawidłowe zarządzanie zabytkami powinno zawierać w sobie procesy z zakresu **ochrony** zabytków i **opieki** nad zabytkami. Najlepiej ukazuje to zasada, którą uczniowie przepisują do zeszytu:

ZROZUMIEĆ -- DOCENIĆ -- KORZYSTAĆ -- PRZEKAZAĆ

Należy więc wiedzieć, co to jest zabytek i potrafić go dostrzec, docenić jego wartość dla społeczeństwa, umiejętnie korzystać z zabytku (w tym odpowiednio go chronić i zabezpieczyć) oraz przekazać go w jak najlepszym stanie kolejnym pokoleniom. Nauczyciel podkreśla, iż niezwykle ważnym elementem prawidłowego zarządzania zabytkami jest zapewnienie odpowiedniego udziału społeczeństwa (każdego z nas), które na równi z władzami stają się współodpowiedzialne za zachowanie zabytków.

¹ W przypadku klas młodszych można od początku napisać tylko te słowa.

Należy **ZAWSZE** reagować – informować rodziców, opiekunów, nauczycieli i inne osoby dorosłe w sytuacji, gdy ktoś niszczy zabytek.

4. ZADANIE PRACY DOMOWEJ (5 minut):

Nauczyciel przekazuje uczniom pracę domową. W zależności od wieku, mogą to być rysunki/zdjęcia, które uczeń ma opisać (rodzaj zabytku), napisanie opowiadania nt. zabytków, które uczeń poznał bądź odwiedził, pomysł na adaptację jakiegoś opuszczonego zabytku. Można również poprosić uczniów, aby w ramach pracy domowej zwrócili uwagę w drodze do/ze szkoły, czy jakiś zabytek nie wymaga podjęcia działań opiekuńczych bądź ochronnych.

PODSTAWA PRAWNA:

- Ustawa z dnia z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz. U. 1999 r., Nr 98, poz. 1150 ze zm.).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. prawo budowlane (Dz. U. 2000 r., Nr 106, poz. 1126 ze zmianami).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity: Dz. U. 2004 r., Nr 261, poz. 2603 ze zmianami).

I. ETYMOLOGIA SŁOWA „ZABYTEK”

Źródłostowem słowa „zabytek” jest staropolskie słowo „zabyty”, czyli „zapomniany”, w związku z tym słowo „zabytek” kojarzone jest z czymś pochodzącym z dawnych czasów, odnoszącym się do czegoś dawnego (por. Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 724).

II. SŁOWNIKOWA DEFINICJA SŁOWA „ZABYTEK”

„Rzecz pochodząca z minionych epok, mająca dużą wartość historyczną i naukową” (*Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. Stanisław Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, t. 4, s. 749).

Zamek Królewski. Fot. P. Stryczyński

III. USTAWOWA DEFINICJA SŁOWA „ZABYTEK”

„Nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły [1], będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością [2] i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia [3], których zachowanie leży w interesie społecznym [4] ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową [5]” (art. 3, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku z późn. zm., „Dziennik Ustaw” 2003, nr 162, poz. 1568 – dalej u.o.z.o.z.).

Ad 1. „NIERUCHOMOŚĆ LUB RZECZ RUCHOMA, ICH CZĘŚCI LUB ZESPOŁY”

- a) **zabytki nieruchome** – to przede wszystkim nieruchomości (np. kamienica, pałac, zamek), ich części (np. klatka schodowa, salon) lub zespoły (np. osiedle, kamienica frontowa z oficynami w podwórzu);
- b) **zabytki ruchome** – rzeczy ruchome (np. obraz, samochód, instrument muzyczny), ich części (np. rama obrazu, silnik samochodu, klawisze fortepianu) lub zespoły rzeczy ruchomych (np. kolekcje przedmiotów, zbiory książek);
- c) **zabytki archeologiczne** – specyficzny typ zabytku, w którym mieszczą się zarówno zabytki nieruchome (stanowiska archeologiczne), jak też zabytki ruchome (artefakty, ruchome relikty archeologiczne).

Ad 2. „(...) BĘDĄCE DZIEŁEM CZŁOWIEKA LUB ZWIĄZANE Z JEGO DZIAŁALNOŚCIĄ” – ustawodawca zwraca uwagę, że zabytek musi należeć do „świata kultury” będącego dziełem człowieka lub związanego z jego działalnością. Nie może być to więc wytwór przyrody, który wliczamy do „świata natury”.

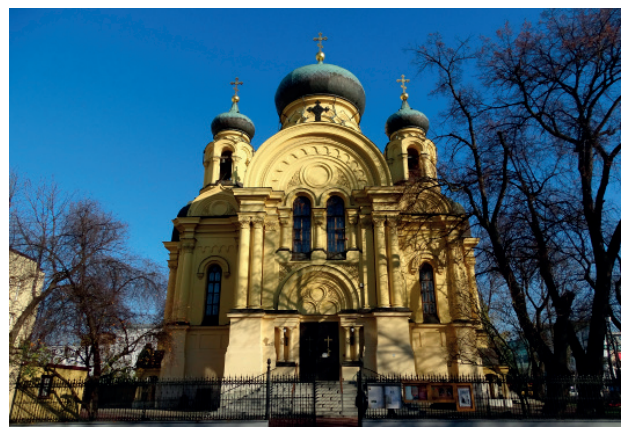
Ad 3. „(...) STANOWIĄCE ŚWIADECTWO MINIONEJ EPOKI BĄDŹ ZDARZENIA” – jest to niedookreślony zwrot językowy, który jest konkretyzowany najczęściej w procesie stosowania prawa, tj. w decyzji administracyjnej o wpisie obiektu do rejestru zabytków. W doktrynie przyjęta jest zasada, iż terminem tym określa się okres obejmujący pewne stadium procesu dziejowego, związane z panowaniem określonych stosunków politycznych, gospodarczych, społecznych lub kulturalnych. Przyjmując takie stanowisko, mamy możliwość uznania za zabytek obiekty powstałe do okresu socrealizmu włącznie.

Ad 4. „(...) KTÓRYCH ZACHOWANIE LEŻY W INTERESIE SPOŁECZNYM” – ten fragment definicji również zawiera nieostre pojęcie wartości. Na zrozumienie, iż musi to być wartość szczególna (ponadprzeciętna, wyjątkowa) wskazuje konieczność przedłożenia interesu społecznego nad prawnie równorzędny interes strony. W każdym przypadku należy więc indywidualnie określić, o jaki konkretnie interes społeczny chodzi i dlaczego ma on być ważniejszy od interesu jednostki.

A

Kościół Św. Aleksandra na Pl. Trzech Krzyży

Cerkiew

Gmach Główny Politechniki Warszawskiej

Nowa Pomarańczarnia, Łazienki Królewskie

Cytadela Warszawska

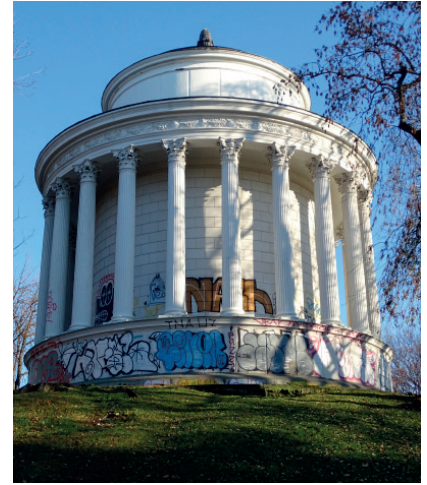
Gazownia na Woli

Ad 5. „(...) ZE WZGLĘDU NA POSIADANĄ WARTOŚĆ HISTORYCZNĄ, ARTYSTYCZNĄ LUB NAUKOWĄ” – w procesie uznawania rzeczy za zabytek konieczne jest odwołanie się do wartości:

- a) **historycznej** – rozumianej jako autentyczność substancji, funkcji i formy. Każda rzecz wytworzona przez człowieka tworzy element łańcucha rozwojowego dziejów i historii. Dany obiekt może być związany z ważnym wydarzeniem czy też postacią, w tym znanym architektem czy budowniczym;
- b) **artystycznej** – w przeciwieństwie do wartości historycznej jest to subiektywne kryterium odwołujące się do estetyki i odbioru piękna danego dzieła. To np. bogactwo form, wartości stylowe, etc.;

Ul. Nowy Świat
– część Traktu
Królewskiego –
pomnika historii

Wodociąg
w Ogrodzie
Saskim

- c) **naukowej** – rozumianej jako wartość naukowo-dydaktyczna. Obiekt może być przedmiotem badań naukowych np. ze względu na zastosowaną technologię lub mieć szczególne rozwiązania techniczne.

MUZEA

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r., muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Zgodnie z art. 2 muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:

- 1) gromadzenie zabytków w zakresie określonym statutowo;
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
- 3) przechowywanie gromadzonych zabytków w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;
- 5) urządzenie wystaw stałych i czasowych;
- 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej;
- 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
- 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych.

Można więc przyjąć, iż muzeum realizuje dwie podstawowe funkcje:

1. **ochronną** – poprzez gromadzenie zbiorów, ich katalogowanie i naukowe opracowanie, przechowywanie w odpowiednich warunkach oraz zabezpieczanie i konserwację;
2. **upowszechniającą** – poprzez urządzenie wystaw, zapewnienie odpowiednich warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów, prowadzenie działalności edukacyjnej i wspierającej działalność artystyczną i kulturalną.

LITERATURA:

1. P. Kosiewski, J. Krawczyk, *Zabytek i historia: wokół problemów konserwacji i ochrony zabytków w XIX wieku*, Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie, cop. 2012.
2. B. Gadecki, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108 – 120. Przepisy karne. Komentarz*, Krótkie Komentarze Becka, Warszawa, 2013.
3. J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, Warszawa 2001, t. 1, s. 84.

PRZYDATNE LINKI:

<https://www.mwzkz.pl/> – strona Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

<http://zabytki.um.warszawa.pl/> – strona Biura Stołecznego Konserwatora Zabytków.

<http://www.mkidn.gov.pl/> – strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/ – rejestr zabytków.

https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/ – ewidencja zabytków.